

Starkenborgh zijn strakke lijn losgelaten had. Van Kleffens en Welter legden namelijk op 21 april aan het kabinet een door van Starkenborgh als eerste geopperd denkbeeld voor dat de in Indië geïnterneerde Duitsers uitgewisseld zouden worden tegen Nederlanders, 'al of niet geïnterneerd', seinden van Kleffens en Welter, 'wier aanwezigheid hier in Indië van belang is zowel uit militair als uit maatschappelijk oogpunt; wij denken bijv. aan officieren, hoogleraren en wetenschappelijke werkers, alsmede aan Indische ambtenaren. Aangezien dezerzijds hoogwaardige werkers zouden worden gevraagd, zou hun aantal waarschijnlijk belangrijk minder dan dat der Duitse geïnterneerden zijn'¹, anders gezegd (en dat was bezwaarlijk): de uitwisseling zou groepen van ongelijke grootte betreffen.

Maar er rezen in Londen méér bezwaren: men zou zich op een onzekere transactie met Duitsland inlaten, de Engelsen zouden vermoedelijk medewerking weigeren, en de uitwisseling zou in bezet gebied gezien kunnen worden als bevoorrechtiging van hooggeplaatste personen. Geen enkele minister voelde voor het nieuwe denkbeeld en bij het afwijzen ervan kan het kabinet slechts gesterkt zijn geweest door het feit dat enkele dagen eerder de Zweed Tor Wistrand, die als hoofd van de *Schutzmacht-Abteilung* der Zweedse legatie te Berlijn een bezoek had kunnen brengen aan de 'Indische gijzelaars' in Buchenwald, had doen weten dat hun 'moreel en moed voortreffelijk' waren; 'verschillenden hunner uitten . . . wens dat in kwestie behandeling Duitse geïnterneerden in Indië niet worde toegegeven.'²

Inderdaad, er wèrd niet toegegeven, zij het dat enkele maanden later (medio oktober) het door van Starkenborgh geopperde en door het kabinet tot zijn spijt afgewezen denkbeeld toch als een '*Vorschlag*' in Berlijn in behandeling genomen werd³ - wij weten niet van wie aan Nederlandse kant dat voorstel toen afkomstig was. Er gebeurde in feite niet meer dan dat Welter, weer in Londen teruggekeerd, pressie bleef uitoefenen op de gouverneur-generaal om groepen Duitsers in de gelegenheid te stellen, Indië te verlaten, en dat de gouverneur-generaal niet verder ging dan de concessie te verwezenlijken waartoe hij zich al in de zomer van '40 bereid had ver-

¹ Telegram, 21 april 1941, van van Kleffens en Welter aan Gerbrandy (*DBPN*, C, dl. II, p. 456-57). ² Wistrands rapport wordt weergegeven in het telegram, 21 april 1941, van Gerbrandy aan van Starkenborgh (*Eng.*, dl. II b, p. 318). ³ Dat voorstel was toen via de Duitse ambassadeur in Tokio aan het *Auswärtige Amt* voorgelegd. Het *Auswärtige Amt* zag er niet veel in: het nam aan dat de Engelsen nooit vrijgeleide zouden geven '*für den Abtransport dieser Internierten, unter denen sich 900 Seeleute und zahlreiche andere Techniker befinden.*' (Nota, 15 okt. 1941, van het *Auswärtige Amt*, a.v. p. 325)